

3. Грек Л. В. Інтертекстуальність як проблема перекладу (на матеріалі англomовних перекладів української постмодерністської прози) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.16 – перекладознавство / Л. В. Грек ; КНУ ім. Т. Шевченка. – Київ, 2006. – 16 с.
4. Лауретис Т. Риторика насилія. Рассмотрение репрезентации и гендера / Тереза де Лауретис // Антология гендерных исследований : сб. пер. / сост. и коммент. Е. А. Гаповой и А. Р. Усмановой. – Минск : Пропилеи, 2000. – С. 347–372.
5. Нич Р. Світ тексту: постструктуралізм і літературознавство / Р. Нич // Переклала з польської Олена Галета. – Львів : Літопис, 2007. – 316 с.
6. Рорти Р. Случайность, ирония и солидарность / Р. Рорти. – М. : Русское феноменологическое общество, 1996. – 147 с.
7. Тодоров Ц. Поетика / Цветан Тодоров // Структуралізм: «за» и «против» : сб. статей. – М. : Прогресс, 1975. – 113 с.
8. Freeman M. D. H. Lawrence «A Basic Study of His Ideas» / Mary Freeman // Gainesville : University of Florida Press, 1955. – 233 p.

PANCHENKO V. V.

Ternopil Volodymyr Hnatiuk national pedagogical university

INTERTEXTUALITY IN LITERATURE AND TRANSLATION

Summary

The article looks at the concept of intertextuality in the context of literature and translation studies, approaching to this problem by foreign and native scientists and the search of polyvalence in fiction, for a big number of authors do not aim to show their monovalence (genius) but their originality and newness of ideas.

Key words: *intertext, intertextuality, polyvalence, monovalence, literature studies, translation.*

УДК 811.112.2'42

ПЕШКОВА Т. В.

Хмельницький національний університет

КОМУНІКАТИВНІ СТРУКТУРИ НІМЕЦЬКОМОВНОГО КРИТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Анотація

У статті розглядаються дві структури німецькомовного критичного дискурсу: пропозиційна та ілокутивна; виокреслюються відношення між ілокуціями, що встановлює прагматичну валентність, розкривається характер відношень між ілокуціями та пропозиціями, аналізується прагматична стратегія та підтверджуються логічні відносини між пропозиціями.

Ключові слова: *прагматична стратегія, комунікативна структура, ілокуція, ілокутивний акт, пропозиція.*

Процес комунікативної діяльності та її змісту обумовлені предметом діяльності, що став об'єктом в системі міжсуб'єктних відносин. Саме він визначає тему спілкування, що

розуміється, по-перше, як безпосередній матеріал, який підлягає обговоренню, як його концептуальне ядро та в той же час – як пропозиційний зміст [1, с. 223–224; 5, с. 221]. Комунікативний зміст тексту багаторівневий, неоднорідний та рухомий, тому що він залежить від багатьох змінних компонентів, що належать до акту спілкування. Пропозиційний зміст, відображаючи референційний аспект значення тексту та взаємодію з контекстом, в своїй функціональності є структурою ілокутивною, діяльнісною, а відношення ілокуції та пропозиції далеко неоднорідні.

Основу семантики тексту, як знакового предмета, утворює пропозиційна структура. Основу прагматики тексту, як діяльності, утворює ілокутивна структура, тобто структура мовленнєвих актів чи мовленнєвих дій, що реалізуються завдяки контекстній актуалізації даних пропозицій [7; 8]. Виділення двох структур – пропозиційної та ілокутивної – має швидше методологічну зумовленість, ніж онтологічну, тому що в реальності пропозиції та мовленнєві акти не відокремлюються одна від одної, таке розщеплення, як відомо, є умовним і можливе тільки в науковому аналізі. Кожна пропозиція пов'язана горизонтально та вертикально з багатьма іншими, причому ілокуції вступають відповідно у лінійні та вертикальні зв'язки. Згідно з теорією зв'язності, речення тексту є зв'язаними як локально (тобто лінійно), так і глобально (тематично) [2, с. 13]. Основна умова лінійної зв'язності полягає в тому, що речення, які є складовими тексту, означають факти якогось можливого світу. Таким чином, стратегія встановлення локальної зв'язності вимагає, щоб адресат по можливості ефективно проводив пошук потенційних зв'язків між фактами, які визначені пропозиціями. Глобально (вертикально) пов'язаними вважаються пропозиції тексту, які спроектовані на загальну для них тему. Виявлення значущих зв'язків між пропозиціями (горизонтальні відносини) в тексті здійснюється під контролем глобальної зв'язності. Основний принцип вертикальних відносин може бути виражений на семантичному та прагматичному рівнях таким чином, що в тексті може виділитися одна глобальна ілокуція чи одна глобальна пропозиція (макротема).

Пропозиція, доповнена модальним наповненням, актуалізується в реченні, яке функціонує у вигляді висловлювання, і яке, окрім пропозиційного (семантичного компоненту), містить прагматичний компонент: висловлювання є дія і, як кожна дія, має свою комунікативну мету, яка безпосередньо пов'язана з наміром мовця щось повідомити, довідатися, попросити тощо, в традиційній граматиці цьому відповідає розповідне, питальне та спонукальне речення. Однак реальна мовленнєва дія може переслідувати інші цілі. Таким чином, висловлювання, мовленнєвий акт наділяється ілокутивною силою, яка спроможна досягти заданої мети, використовуючи вкладену пропозицію [4; 6; 8].

Комунікативний зміст дискурсу або тексту на протязі декількох десятиліть вивчало багато науковців як в Україні так і закордоном Є. І. Шендельс, О. І. Вороб'єва, И. Е. Блауберг, И. П. Гальперин, Й. Дитце, Г. Фритц. Категорію пропозицій розглядали у своїх дослідженнях А. А. Мецлер, Н. Д. Арутюнова, С. П. Рибачок, А. Линке, В. Моч.

Підкреслимо, що емоційна реакція мовця (критика) відображає перехід від семантичного аспекту до прагматичного. Це твердження може бути основою для визначення мовленнєвого акту як функції (ілокуції) пропозиції. Таким чином, ілокуція визначається функціональністю, цілеспрямованістю висловлювання як мовленнєвої дії. Були запропоновані різні класифікації ілокутивних типів висловлювання. Узагальнюючи дані класифікації, можемо виділити наступні ілокутивні типи висловлювань: *констативи* – це судження, що стосуються цінностей, оцінка того чи іншого факту (ствердження, констатації, опис, оцінка); *директиви*, зміст цих висловлювань полягає в тому, щоб спонукати адресата до дії (накази, прохання, вимоги, дозволи, заборони, поради, розпорядження; часто сюди відносять питання); *комісиви* мають за мету покласти на мовця обов'язок виконання певної дії (про-

позиція, обіцянка, погроза, оголошення); *експресиви* призначені до висловлювання почуттів (вдячність, вибачення, співчуття, поздоровлення, вітання та т. п.); *декларації* – це інституціональні мовленнєві акти (призначення, вироки, відкриття засідань, оголошення чоловіком та дружиною). Професор В.І. Карабан стверджує, що між ілокутивними типами простих мовленнєвих актів та їхніми об'єктами спостерігається певна кореляція: експресиви типово впливають на емоції, почуття та свідомість адресата; директиви – на свідомість, мислення та почуття адресата; комісиви – на мислення та свідомість адресата, а репрезентативи – на свідомість [3, с. 37]. Таким чином, ілокуція пов'язана як з формальною лінгвістичною стороною висловлювання, так із прагматичним впливом – з іншого боку.

Мету дослідження ми вбачаємо у вивченні відношень між ілокуціями критичного німецькомовного дискурсу. В такому ракурсі для дослідження прагматичних зв'язків корисним є поняття прагматичної валентності. Але вважаємо за потрібне розглянути підпорядкування декількох пропозицій одній ілокуції, що вказує на комунікативну стратегію дискурсу.

Відношення між ілокуціями в текстах критичного німецькомовного дискурсу утворюються за трьома схемами: констатив – директив (питання) – констатив; констатив – директив (порада); констатив – комісив (обіцянка). Отже, наша теза зводиться до того, що під прагматичною валентністю потрібно розуміти здатність одного ілокутивного типу вступати у функціональний зв'язок з іншим. Найбільшу прагматичну валентність можемо спостерігати в тій ілокуції, яка може пов'язуватися зі всіма іншими типами ілокуції, найменшу, де є зв'язок одного типу ілокуції з іншим. В текстах критичного німецькомовного дискурсу найбільшу прагматичну валентність має констатив. Наприклад, зв'язок із директивом-порадою: *Es gehört zu den großen Schwächen des ersten Bandes, dass der Prozess kaum historisch erfasst und differenziert beschrieben wird. Eineneigenen Artikel hätte der Terminus schon verdient.*

So muss man sich mit Auskünften etwa unter dem Stichwort "Ästhetik" behelfen. Da erfährt man dann, dass Ästhetisierung positiv und negativ gewertet wird, je nachdem, ob man darunter die "Ausstattung der Wirklichkeit mit ästhetischen Elementen".

Sie geben mehr Einfälle als Einsichten wieder, und sie dekretieren oftmals apodiktisch, was einer seriösen wissenschaftlichen Untersuchung verborgen bleibt. *Darum muss man jenem Leser zur Vorsicht raten, der nach dem vorliegenden Band greift,* weil er in ihm bequem und in bemerkenswerter Vollständigkeit die frühchristliche Kleinliteratur außerhalb des Neuen Testaments findet; selbst die Fragmente des sonst unbekanntes "Berliner Evangeliums", die nach ihrer Auffindung im Ägyptischen Museum vor zwei Jahren für Aufsehen sorgten, fehlen bei Berger nicht.

Констатив-комісив(обіцянка)-констатив: Wenn der Insel Verlag in einem ansehnlichen Band – auf fast anderthalbtausend Seiten feinsten Papiers und in Leinen gebunden – eine Ausgabe sowohl der neutestamentlichen als auch vieler anderer frühchristlicher Schriften in deutscher Übersetzung publiziert, wendet er sich offenbar an gebildete, aber insoweit nicht vorgebildete Leser. *Solche Leser werden vermutlich zunächst,* wenn sie den Band zur Hand nehmen, überrascht feststellen, wie viel einzelne Stücke an Kleinliteratur aus frühchristlicher Zeit erhalten geblieben sind, die sich nach Form und Inhalt neben die Evangelien und Briefe, die Apostelgeschichte und die Johannesoffenbarung des Neuen Testaments stellen lassen.

Констатив-директив(питання)-констатив: Nach ihrem politischen Gehalt befragt, auf der von Braun selbst gelegten Fährte, legen diese rätselhaften Geschichten es nahe, die kriminelle Energie der hereinbrechenden Jugend als Kapitalismus pur zu interpretieren, als emotionalen Rohstoff der Geschichte, als das "Wirklichgewollte". Sieht so anarchisch die ideologiefreie Zukunft aus? Das mag, politologisch gesehen, ein wenig dünn sein, aber in diesen Erzählungen sind es die Ideen des 20. Jahrhunderts selbst, die wie halbgebaute Brücken ins neue Jahrhundert ragen.

Literarisch sind sie mit großer Wucht gebaut (und doch bloß angedeutet), weil man sie von zwei Perspektiven aus sehen kann: von oben, vom Fragment aus, und von unten.

Досліджені ілокутивні типи висловлювань – це найбільш загальні цільові класи мовленнєвих дій, реалізація яких в тексті тягне за собою конкретизацію чи специфікацію прагматичної спрямованості, це потребує позначення в дужках специфічної функції, тому що однієї загальної категорії недостатньо. Отже, констативи критичного дискурсу також мають свої специфічні риси та співвідносяться між собою: констатив (констатація) – констатив (твердження): Der Debütroman „Meine nachtblaue Hose“ des 1971 geborenen David Wagner hat viel mit der wohlfeilen und ausgestellten Tristesse zu tun, wie sie die Pop-Fraktion in der Literatur seit einiger Zeit so sehr liebt. Sie ist ähnlich desillusioniert, ähnlich solipsistisch, ähnlich müde, ähnlich resignat; констатив (твердження) – констатив (заперечення): Dabei verzichtet er sogar auf die Erleichterungen, die manche seiner Vorläufer sich gönnten: die griechische Literatur in der römischen Kaiserzeit, als der Strom sehr breit wurde, nur abgekürzt darzustellen oder gar die griechisch-christliche Literatur ganz wegzulassen. Im Gegenteil: Diesen oft vernachlässigten Gebieten wendet Martin Hose besonders große Aufmerksamkeit zu.; констатив (припущення) – констатив (згода): Sie kann auch deshalb überzeugen, weil die Bilanz nicht geschönt wird: Defizite der Theoriebildung, der Beziehung zur Öffentlichkeit und der interdisziplinären Vernetzung werden offen angesprochen.

Пропозиції важливі самі собою вже тому, що вони є змістом ілокутивних актів та пропозиційних установок. Відношення між ілокуціями та пропозиціями ґрунтуються не тільки на лінійній супідрядності, але й на смисловій та функціональній підпорядкованості. Так, ми можемо впевнено стверджувати, що одна ілокуція підпорядковує собі декілька пропозицій. Розкриємо характер таких відношень на прикладі одного з досліджених текстів критичного німецькомовного дискурсу:

<p>Констатив (опис)</p>	<p>(Тезис) Seit die Griechen im frühen 6. Jahrhundert vor Christus systematisch zu beobachten und zu denken anfangen, interessierten sie sich für Ägypten. (Аргумент) Mitte des 5. Jahrhunderts behandelte Herodot im zweiten Buch seiner Historien Ägypten erstmals umfassend. (Одночасність) Er beschrieb die jährliche Nilüberschwemmung, die dem Land seine wunderbare Fruchtbarkeit bescherte, und forschte nach ihrer Ursache. Doch Ägyptens Priesterschaft, Hort der Weisheit, konnte ihm nicht helfen; ihre Theorie kam ihm fabelhaft vor, rechnete sie doch mit zwei Strömungsrichtungen des Nils. (Загальне) Die Erklärungen griechischen Ursprungs, die er in seinem Werk diskutiert, treffen zwar auch nicht zu. (Часткове) Doch beruhen sie bereits alle auf Naturbeobachtung und bemühen sich um wissenschaftliche Begründung. Herodots Gastgeber hingegen waren zu seinem Entsetzen an dieser Art Wissen gar nicht interessiert. (Тезис) Eine umgekehrte Geschichte lässt sich aus dem 6. Jahrhundert, aus der Zeit vor Herodot, erzählen: (Аргумент) Auf seiner Ägyptenreise kam der griechische Aristokrat Hekataios von Milet auch nach Theben. Dort rechnete er den Priestern seinen Stammbaum bis zum sechzehnten Ahn, einem Gott, vor; nur so, durch mündlich überlieferte Abstammungskunde, konnten die Griechen dieser Zeit ihre Vergangenheit ausloten, (послідовність) und nach wenigen hundert Jahren stießen sie an die Grenzen des Mythos. (Одночасність)</p>
-----------------------------	---

<p>Констатив (опис)</p>	<p>Da zeigten die Priester dem Hekataios im Tempel 341 Statuen, die Reihe der Oberpriester, die immer einer dem anderen nachgefolgt waren, und führten mit diesen steinernen Zeugnissen ihrem ausländischen Gast die Lächerlichkeit seiner eigenen Berechnungen vor Augen. Die ägyptischen Königslisten reichten zweieinhalb- bis dreitausend Jahre zurück. Im Angesicht dieses schriftgestützten Gedächtnisses waren die Griechen Kinder, die sich ihrer Vergangenheit nur im Märchen vergewissern konnten</p>
<p>Констатив (твердження)</p>	<p>Dies sind nur zwei Episoden aus der Begegnung Griechenlands mit Ägypten, die Jan Assmann in seiner gedrängten und umfassenden, gelehrten und hochspannenden Studie "Weisheit und Mysterium. Das Bild der Griechen von Ägypten" erzählt. (<i>Обмануте очікування</i>)</p>
<p>Констатив (припущення)</p>	<p>An den Beispielen erkennt man schon, dass unterschiedlicher zwei benachbarte Kulturen kaum sein können. Doch zogen sie einander an. (<i>Диз'юнкція</i>) (<i>Тезис</i>) Ob es um Theologie und Priestertum ging, um die Verfasstheit von Staat und Gesellschaft, um den Umgang mit Vergangenheit und Geschichte, um das Medium der Schrift oder um das Verhältnis zu Tod und Ewigkeit: (<i>Аргумент</i>) Assmann zeigt, dass Griechen und Ägypter sich austauschten, einander umwarben, missverstanden, sichvoneinander abgrenzten</p>
<p>Констатив (твердження)</p>	<p>(<i>Причина</i>) Immer war der Ort der Begegnung Ägypten, das seit Alexander dem Großen auch griechisch beherrscht war; die Griechen reisten, die Ägypter nicht. (<i>Наслідок</i>) Die Dialogsprache war Griechisch. Die Neugier auf das Andersartige lag vor allem bei den Griechen; nicht zuletzt deshalb blieben sie den Ägyptern am Ende suspekt. Zur indiskreten Wissbegier der Griechen kam ihre Neigung hinzu, sich vieles Ägyptische mehr oder weniger vorlagengetreu anzuverwandeln. Die in der Nachfolge Alexanders des Großen über das Land herrschenden Ptolemäer boten "das kontinuierliche Schauspiel eines von griechischen Akteuren in ägyptischen Kostümen gespielten Ägyptendramas"</p>
<p>Констатив (констатація)</p>	<p>(<i>Причина</i>) Sie erkannten etwa die staatstragende Funktion der Religion in Ägypten (<i>Наслідок</i>) und schufen darum mit Serapis eine (<i>Загальне</i>) neue Gottheit, Symbol der Reichseinheit und Verkörperung aller Regionalgötter. (<i>Часткове</i>) Aber in keine ägyptische Inschrift hat Serapis den Weg gefunden – ebenso wie die sich über die ganze griechische Welt verbreitenden Isis-Mysterien streng vom ägyptischen Isis-Kult unterschieden blieben. Ägyptisch war an Serapis, neben der Idee einer Reichsgottheit, auch das Prinzip, immer die eigene uralte Kultur für die andere Seite zu adaptieren, selbst jedoch nichts Fremdes zu übernehmen – außer der vermittelnden Sprache. (<i>Контрастний паралелізм</i>) Bewahrung und Kontinuität zeichnen die ägyptische Kultur aus, das ist das Bild, das sie von sich weitergeben wollte, über all ihre großen historischen Krisen hinweg. Griechenland dagegen besann sich in Krisen neu. Auch dafür taugte die Beschäftigung mit Ägypten. (<i>Послідовність</i>) In der politischen Verunsicherung nach dem Peloponnesischen Krieg ließen sich der Philosoph Platon und der Redner Isokrates in Athen, das die Demokratie erfunden hatte, ausgerechnet von der religiös fundierten Pharaonenherrschaft und dem immobilen Ständesystem Ägyptens zu ihren Entwürfen eines zukunftsfähigen Gemeinwesens inspirieren. [Berliner Zeitung, 30.09.2015, Einseitige Neugier]</p>

Після проведеного аналізу робимо висновок: досліджений критичний дискурс носить більш описовий характер, ніж оціночний, тому його прагматичну стратегію можна визначити як *констатив-опис*.

Такий підсумок підтверджують логічні відношення між пропозиціями, а саме: причинно-наслідкові відношення знаходяться в однаковому процентному співвідношенні із пропозиціями суміжності та подібності. В критичних текстах, прагматична стратегія яких визначається як *констатив-твердження*, причинно-наслідкові відношення переважають у процентному співвідношенні.

Подальші розвідки стосуватимуться інших типів дискурсу.

Список використаної літератури

1. Беляева А. В. Монолог, диалог, полилог в ситуациях общения / А. В. Беляева, С. Майклз // Психологические исследования общения. – М., 1985. – С. 219–244.
2. Бокова П. М. Когнітивний та комунікативний аспекти дослідження складнопідрядного речення (з підрядним часу в сучасній іспанській мові) // Проблеми семантики, слова, речення та тексту : зб. наук. статей. Вип. 6 / відп. ред. Н. М. Корбозерова. – Київ : КНЛУ, 2001. – С. 13–17.
3. Карабан В. И. Сложные речевые единицы. Прагматика английских асидентических полипредикативных образований / В. И. Карабан. – Київ : Высшая школа, 1989. – 139 с.
4. Austin J. L. Zur Theorie der Sprechakte (How to do things with words) / J. L. Austin. – Stuttgart : Reclam, 1994. – 217 s.
5. Ftitz G. Kohärenz / G. Ftitz. – Tübingen : Nimeyer, 1982. – 211 s.
6. Motsch W. Propositionale und illokutionäre Struktur von Texten / W. Motsch // Semantik und Übersetzungswissenschaft. – Leipzig, 1983. – S. 111–116.
7. Oh Jang-Geun. Das Strategische Textverstehen: Theoretische Grundlagen, Methode u. Anwendung des strategischen Textverstehens : Diss. / Westfälischen Wilhelms – Universität. Philos. Fak. [Münster], 1999. – 239 s.
8. Searl J. R. Speech Acts: An Essez in the Philosophz of Language / J. R. Searl. – London : Cambridge University Press, 1969. – 208 p.

PESHKOVA T. V.
Khmelnysky National University

COMMUNICATIVE STRUCTURES OF GERMAN CRITICAL DISCOURSE

Summary

The article has been examined two structures of German critical discourse: propositional and illocative. It has also been determined correlations between ilocations which establish pragmatical valency; it has been discovered the nature of correlations between ilocation and proposition; it has been analysed pragmatical strategy and confirmed logical correlations between propositions.

Key words: *pragmatical strategy, communicative structure, ilocation, illocative act, proposition.*